

SPROOKJES VOOR GROTE MENSEN

KOSTELIJK BOEK VAN GODFRIED BOMANS

ZELF heb ik het niet gelezen, doch ik hoorde vertellen, dat de grote boekenkenner Pater J. van Heugten S.J. in een dagblad geschreven heeft, dat de bevolking van Nederland de vlag had moeten uitsteken bij het verschijnen van het jongste boek van Godfried Bomans, getiteld "Sprookjes" en op rijke wijze uitgegeven door Elsevier te Amsterdam.

Ik kan mij met de opmerking van Pater Van Heugten onvoorwaardelijk verenigen. En zulks niet enkel uit bewondering voor het boek van Bomans, ofschoon ik voornemens ben straks van deze bewondering openlijk te getuigen, doch voornamelijk, omdat een dergelijk algemeen en openbaar eer- en vreugdebetoon de culturele atmosfeer in ons land aanzienlijk zou zuiveren en veredelen. Doch dan diende ook de verschijning van Slauerhoff's verzamelwerk tot nationale feestdag te worden verklaard. En waarom zou het volk niet ter rouwdienst gaan, als voor een vorstelijk persoon, bij het overlijden van een man als Arthur van Schendel, een der grootste kunstenaars, die de Nederlandse stam heeft voortgebracht?

Ik vrees - en ik ben er van overtuigd, dat Pater Van Heugten S. J. mijn vrees zal delen - dat wij geen van beiden het betreden van dit hoge plan van volkse waardering voor geestelijke zaken ooit zullen beleven. Doch het idee te hebben geopperd kan zijn nut hebben voor het nageslacht.

Ja, ik zou na het lezen van Bomans' Sprookjes geneigd zijn geweest de vlag uit te steken, al ware het dan misschien niet met wimpel en al, als waartoe de uitgave b.v. van Bloem's Verzamelde Gedichten mij zou hebben verleid.

Want, al hebben deze korte, soms al te korte en aphoristische Vertellingen mij kostelijk geamuseerd, nu en dan boog zich een schaduw over mijn vermaak, die ik niet mag nalaten te signaleren.

Allereerst trof mij de toon van de korte samenvatting, die gemeenlijk op de bandomslag wordt afgedrukt en door de auteur zelf wordt samengesteld, minder prettig. Deze toon schijnt karakteristiek voor de geesteshouding van de jongere schrijvers in ons land, een geesteshouding, die niet direct overvloedt van christelijke bescheidenheid.

Ieder kunstenaar heeft het recht, zo niet de plicht, een zekere mate van zelfvertrouwen in zich aan te kweken of aan te wakkeren. Doch de sprookjesverteller, die over zichzelf schrijft of laat schrijven, dat hij, in vergelijking met Andersen, "aan het sprookje een nieuw en speelser accent geschonken heeft" schiet mijns inziens het doel van zulk een aankondiging, die immers beoogt sympathie te wekken voor de onderhavige uitgave, verre voorbij en dreigt het tegendeel er van te bereiken.

Bovendien is de suggestie van een dergelijke uitlating misleidend. Met alle waardering voor het werk van Godfried Bomans kan ik niet ontkomen aan de overtuiging, dat deze schrijver nauwelijks in de schaduw kan staan van de grote Deen. Hans Christian

Andersen heeft met zijn sprookjes een meesterlijk levenswerk tot stand gebracht, voor hetwelk de waardering met het voortschrijden der jaren zal stijgen. Dit levenswerk is zózeer doordrongen van een geheel nieuw, wonderlijk, dichtelijk wereldbeeld, geslepen aan zielkundige, maatschappelijke, geschiedkundige, religieuze en talloze andere facetten, dat het behoort tot het beste wat de wereldlitteratuur heeft voortgebracht.

De sprookjes van Godfried Bomans daarentegen danken hun ontstaan aan wat losse invallen, een speelse buiteling der fantasie, een enkele grappige, originele gedachte. Zij dragen nergens het keurmerk van de grote, bezielde, om een eigen nieuw wereldbeeld worstelende kunstenaar.

Ik bedoel het bovenstaande allerminst als een critiek op het boek van Godfried Bomans. Ik meende slechts het te moeten neerschrijven als rechtzetting tegenover een sterk overbelichte reclame, alsmede ter algemene klassering van Bomans' letterkundige figuur. Ter vaststelling als het ware voor mijzelf van de toonhoogte waarop ik dit boek met sprookjes ga bejubelen. Want nu ik die toonhoogte eenmaal gevonden heb, weerhoudt niets mij meer om de lezers van deze bespreking de vreugde mee te delen, die de lezing er van mij geschonken heeft.

Godfried Bomans beschikt over een eigenaardig samengesteld talent. Enerzijds heeft zijn verbeelding iets teders, is zij sterk doortrokken van een dichtelijke naïeviteit, anderzijds is zijn geestelijke reactie op het menselijk bedrijf geladen van een mannelijke, krachtige, soms zelfs bijtende ironie.

In de meeste van deze sprookjes vloeien beide eigenschappen op zó harmonische wijze ineen, dat de geest van de lezer zich gevangen voelt tussen twee tegenstrijdige elementen en ik meen, dat juist dit flitsen tussen twee polen de eigenaardige bekooring uitmaakt van deze fantastische vertelsels.

Laat ik een van de beste verhalen als voorbeeld nemen. De rijke braamplukker. Deze bramenplukker is een oud man, die geheel alleen in een groot bos woont. De herinnering aan zijn vader en moeder is vervaagd, hij waant zich de enige mens op de gehele wereld en hij waant zich bovendien schatrijk, in het bezit van de ochtenddauw, die voor hem zoveel duizenden diamanten zijn, in het bezit van de vijvers, die hij ziet als prachtige, grote spiegels, in het bezit van het bos, dat onmetelijk paleis met eindeloze zuilengangen, het gewelf gestut door duizenden slanke kolommen, in het gezelschap van een onzichtbare wonderlijke zanger. Nu komt er op een dag een vreemdeling bij de hut van de bramenplukker. Als de laatste zijn verbazing over het bestaan van een soortgenoot te boven is, biedt hij deze te eten aan: brood, worst en ontbijtkoek (let op het kostelijke van de humor in de opsomming van die zo typisch gangbare levensmiddelen in de provisiekast van deze eenzame). Hij vertelt de bezoeker over zijn schatten en dit gehele bedrijf is licht en kleurrijk van een poëtische sprookjessfeer. Maar nu buitelt het verhaal naar zijn tegengestelde pool: de reiziger waarschuwt de burgemeester en het volk van het nabijliggend stadje; men trekt uit naar de bramenplukker. De beloofde diamanten en spiegels blijken dauwdruppelen en vijvers, het paleis blijkt een doodgewoon woud, de onzichtbare, heerlijke zanger een vulgaire nachtegaal en de bramenplukker wordt om zijn verregaande leugenachtigheid opgehangen aan de tak van een boom.

Uiterst bekoorlijk is zo'n tekening in clair-obscur, waarachter dan de diepere wijsheid schuil gaat, dat het dichterlijke in onze samenleving verdrukt en verdrongen wordt.

Tintelend van ironie is ook een verhaal als dat van "De adder in het gras" waarin verteld wordt van een kruidenier, tevens lid van het zangkoor, collectant, kerkmeester enz., die op een goede dag tot de dwaze overtuiging komt, dat hij de anti-christ in eigen persoon is en deze ontdekking bij wijze van een naambord aan de openbaarheid prijs geeft. De koster is de eerste die voorbij komt. Hij rent naar de pastoor, die, verschrikt, zijn vork neerlegt naast de gebakken paling (het was juist vastendag) en die met koster, Paas-kaars en misdienaar op stap gaat naar de geïncrimineerde kruidenier. Volgt een vermakelijk onderhoud tussen pastoor en kruidenier, waarbij de laatste de eerste overtuigt van zijn anti-christenaarschap. Waarop pastoor, koster en misdienaar de benen nemen. Hiermee is het verhaaltje ten einde, een vermakelijk geschreven, doch op zichzelf onbeduidend vertelsel. Maar het krijgt zijn volle gewicht en betekenis door de "leerzame" les, die de schrijver als epiloog ten beste geeft: "Wacht u voor de collectanten, kruideniers, kerkmeesters en leden van het zangkoor. Want onder hen schuilt hij, die geboren zal worden met het haar op de tanden."

Een en twintig sprookjes bevat het boek en zij zijn stuk voor stuk een verkwikking om te lezen. Natuurlijk is er variatie in de waarde. Persoonlijk bevallen mij die verhalen minder, waarin de zogenaamde "moraal" wat al te kwistig is aangebracht, gelijk in "De twaalfde Koning", "De doden verrijzen" en "De terugkeer". Niet, als zouden deze sprookjes waardeloos zijn, zij zijn evenals de andere geschreven in die strakke, maar van humor en poëzie doortrokken stijl, doch zij missen die onverwachte en daarom zo verrassende wending tussen het mineur en het majeur van het gevoel.

Al met al is deze bundel sprookjes van Godfried Bomans een kostelijk boek, dat men in zijn boekenkast bewaart op de plaats van de boeken, die men telkens en telkens weer eens wil herlezen en waarvan men weet, dat men een gelijkgeaarde bezoeker een vreugde doet door er uit voor te lezen op winteravonden, die nu eenmaal tot achterland van sprookjes zijn voorbestemd.

Laat ik niet vergeten te vermelden, dat de verhalen op voortreffelijke wijze zijn geïllustreerd door H. L. Prenen, die tevens voor een inleiding zorgde in de vorm van een lang en welgeslaagd gedicht.

MR. LOUIS DE BOURBON

Overgenomen uit KOMPAS, 26 juli 1947

FLAPTEKST VAN HARRY PRENEN BIJ BOMANS' *SPROOKJES*

Godfried Bomans, geboren op 2 Maart 1913 te 's-Gravenhage, reeds in zijn eerste levensjaar naar Haarlem verhuisd, waar hij sedertdien verblijf houdt, is de zoon van den politicus wijlen Mr J.B. Bomans, lid der Gedeputeerde

Staten van Noord- Holland. Reeds in zijn gymnasiumtijd begon hij zijn literaire loopbaan. Als jongen van 18 jaar schreef hij voor zijn klasgenooten het parodie-drama "Bloed en Liefde". Dit stuk, dat vijf jaar later nogmaals werd omgewerkt, kreeg zijn reprise bij een reünie der oud-leerlingen, werd uitgegeven en begon sindsdien een triomftocht door het dilettantenrepertoire, waar het onlangs zijn 500ste opvoering beleefde.

Na zijn eindexamen studeerde hij eenigen tijd in de rechten te Amsterdam en psychologie te Nijmegen, maar geen der beide faculteiten vermocht hem blijvend te boeien noch heeft iets anders achtergelaten dan een vruchtbaar arsenaal voor kostbare satyren. Aan den juridischen omhaal en den slijpsteen der psychologie dankt hij een deel zijner stilistische effecten, die bij een wonderlijke speelschheid van fantasie een soort gesteven deftigheid weten te bewaren. Zijn opmerkelijkste prestatie als student waren de nog altijd kostelijke "Memoires van Pieter Bas", een onvoltooid boek, verzameld uit een serie roman-fragmenten, verschenen in het studentenblad van dien tijd "De Dijk" en zonder twijfel het hoogtepunt van de moderne studentenlitteratuur . Zijn uitzonderlijke humoristische talenten werden hierdoor het eerst in wijder kring bekend. Terzelfdertijd schreef hij in ditzelfde periodiek eenige van zijn sprookjes, zooals "De rijke Bramenplukker", "Prinses Stoepje", "De oprechte Moordenaar", "De muzikant en de rentenier", die, sedertdien nagenoeg onvindbaar, thans voor de eerste maal in dezen bundel verzameld worden, aangevuld met eenige van recenter datum.

De beste dezer sprookjes waren toen en zijn nog steeds iets bijzonders in het genre. Zij zijn niet leenplichtig aan Andersen, den schijnbaar onvermijdelijken meester (foto-red.), en trachten niet na te volgen, wat van nature aangeboren, onnavolgbaar is, zijn mengeling van onschuld en kwetsbaarheid, bitter en goedgeloovig tegelijk. Zij deden beter en zijn op hun manier onnavolgbaar door hun geheel eigen humor, hem op zijn beurt van nature aangeboren en

waardoor hij aan het sprookje een nieuw en speelscher accent geschonken heeft. De moraal is hier de idee waarop elk dezer verhalen gebouwd is, zij komt er niet achteraan als een conclusie, maar is het thema van de fantasie zelf, waarop het geheele verhaal zijn variaties speelt, zoodat het aan het slot niet ten overvloede nog eens geformuleerd moet worden. Dit alles is ook te vinden in zijn groote sprookjesverhaal "Erik of het klein insectenboek" uit 1940, waarin een aanvangsmotto, dat Leonardo da Vinci in den mond wordt gelegd, de aanleiding is tot een prachtige fantasie. Het is juist het omgekeerde van de oude gangbare manier, de moraal komt voorop, het is de ouverture tot het verhaal, dat zich van het motief meester' maakt en blaast waarheen het wil.

Zijn werkzaamheid na den oorlog, als schrijver van de "Avonturen van Pa Pinkelman" en als Redacteur van Elseviers Weekblad, met zijn serie Kleine Interviews, is bekend genoeg.

Omnibus idem; dit oude devies van Pieter Cornelisz. Hooft is de kortste en beste karakteristiek van Bomans' merkwaardig talent. Voor allen is hij eender en niemand richt zich uit zijn aard tot een breederen lezerskring dan hij. Het opmerkelijke succes van zijn vroeger werk was te danken aan de belangstelling van menschen die overigens aan de litteraire productie vreemd blijven, terwijl ook litteratoren van professie en smaak in zijn stijl en humor genot vinden. Ook deze bundel sprookjes bevat daartoe de voorwaarden.

GODFRIED BOMANS' SPROOKJES

NA-WOORD VAN DEN SCHRIJVER

Zeer geachte Heer Hoofdredacteur!

Met aandacht las ik in het vorige nummer van uw weekblad een bespreking mijner "Sprookjes", ondertekend door Mr. Louis de Bourbon. Wat hij daarin over mijn werk zegt, getuigt van inzicht in het wezen van het sprookje in het algemeen en van mijn pogingen op dit terrein in het bijzonder. De Bourbon stelde voorts de omvang en de begrenzing van mijn vermogens vast. Na deze ontleding hield hij nog zoveel te prijzen over, dat het waar-

lijk niet uit een gevoel van miskennis is, dat ik op deze bespreking terugkom. Integendeel. Ik ben hem oprecht dankbaar.

De Bourbon heeft echter een tweetal fouten gemaakt, die ik wel moet signaleren, wil ik niet voor uw lezers als een eigenwijs en zelfverzekerd kereltje te boek staan. Hij stelt het namelijk voor, als zou ik de prijzende samenvatting op de omslag van mijn boek ... zelf hebben geschreven. Even verder verzacht hij deze suggestie tot de mening, dat ik haar óf zelf heb geschreven óf zou hebben *laten* schrijven. Geen der beide onderstellingen nu is juist. De uitgever Elsevier verzocht den heer H. L. Prenen deze samenvatting voor de band-omslag te schrijven en toen het boek uitkwam las ik dit stuk voor het eerst. Dat is punt één. Ik hecht er waarde aan, deze correctie hier openlijk aan te brengen. Het leven bergt ontstellend veel misverstanden. Het beste doet men, met over de vrolijke te glimlachen, om met des te meer kracht het mes te zetten in de ernstige, onder welke ik reken: aangezien te worden voor een man, die zijn eigen waren prijst.

En nu de tweede fout. Zij bestaat hierin, dat Mr. de Bourbon het bedoelde stuk bovendien verkeerd heeft gelezen. Wat schrijft de heer Prenen namelijk? Dit: dat ik in mijn sprookjes Andersen niet heb nagevolgd, doch een persoonlijke weg ben gegaan. "Door zijn geheel eigen humor", aldus Prenen, "heeft hij het sprookje een nieuw en *speelser* accent geschonken". De Bourbon vindt hierin de mening uitgedrukt, dat mijn sprookjes eigenlijk die van Andersen overtreffen. Hij acht dit „overbelichte reclame, die antipathiek aandoet". Maar ... die bewering staat er dan ook niet! Er staat alleen dit: dat mijn sprookjes speelser zijn en een *eigen accent* bezitten. Wie over deze formulering een ogenblik wil nadenken, zal inzien dat hier geen sprake is van een „meer", doch slechts van "anders". Ik geloof, dat de liedjes van Speenhoff ook speelser zijn dan de aria's van Bach en dat ze tegenover de liederen van Beethoven een eigen accent bezitten. Bach noch Beethoven worden door dit oordeel aangetast. En Speenhoff blijft Speenhoff.

Kortom, mijnheer de hoofdredacteur, hier was een criticus aan het woord, die precies het omgekeerde deed van datgene, wat de meeste beoordelaars doen: hij las het boekomslag vluchtig en foutief, het boek zelf grondig en juist. Dat gebeurt niet iedere dag.

Met dank voor de plaatsruimte,
GODFRIED BOMANS

Overgenomen uit KOMPAS, 2 augustus 1947